

M y š i h a r c u j í .

"Sám lidský materiál si tak odvykl účasti v řízení, je tak bezvládný, že se nechází v situaci člověka, kterému jste právě rozvázali nohy, a chtěli-byjste, aby okamžitě tancoval. On se ale musí nejdříve vysvobodit, roztáhnout, uvěřit, že stojí, začít chodit a teprve potom bude tančit. Taková je naše současná situace" - říká moudře a obrazně profesorka sociologie Taťana Zaslavská známá dnes v SSSR i za hranicemi v originálnosti a odvaze soudů.

Minulý týden ohlášený mnou dopis kterým hledám nějaké dogmatiky nepřinesl doposud žádných výsledků. Mějme naději, že se ozvou a ukáží, že jejich výsledek myšlení, který se zastavil v letech padesátých, skrývá v sobě odpověď na otázky Polska a socialistických zemí let 80-tých. Zatím, ale, náleží se číst a poslouchat ty, kteří jako prof. Zaslavská mají co říci a vypovídají dnes názory kvůli kterým dogmatici dostávají husí kůži. Kůže se stahuje ze strachu, že takové názory možno vůbec hlásat. Strach, obava o esudy přestavby a jejího hlavního autora jsou zjevy autentické a sám jsem potkal lidi, kteří neskrývají své obavy, jestli se povede proces obnovy, zda jejím stoupencům stačí zdraví a síla, zda se jim nepřihodí něco zlého. Je to zjev podobný tomu, jaký pociťují rodiče dívající se jak jejich děcko dělá nějakou novou, rozhodující zkoušku na př. jede po prvé na motorce či bere do ruky čajník v kterém se nachází horoucí kipjatok. /Kipjatok u vas jest? Jest, no cholodnyj, - jak říká staré ruské přísloví/.

Od doby kdy kocour není a navíc nelze ho nalézt ani honícím listem - myši harcují. Čtěl bych zde vrátit úvahu na dvě výpovědi vědců, ruskou a polskou, abych ukázal jak odstranění barrier společenského myšlení doprovází do zajištěných nálezů. Pctvrzují ony téze jednoho mého přítele, který se domnívá, že první zásluha Gorbačova je uznání, že v myšlení nesmí být hranic, hranice se musí brát v úvahu, teprve v uskutečňování, které musí odpovídat konkrétní skutečnosti.

Podívejme se co Taťana Zaslavská mluví na téma řeklo by se přepjatě posuzované ve společenských vědách, jako je třídní struktura sovětské společnosti /"Życie Gospodarcze 12/87". Zavezující od časů Stalina názor, že v SSSR existují dvě třídy - dělníci a rolníci - a ještě vrstva inteligence, autorka považuje za dogmatický, prostě proto, že neodpovídá skutečnosti. Co je zajímavé, jak všichni marxisti, rovněž i ona odvolává se na Lenina či na kritéria vztahů k výrobním prostředkům jako nejdůležitější v uvažování o třídách. Z tohoto bodu pohledu, říká Zaslavská, situace dělníka kolchozníka je ta samá, protože kolchozy jsou fakticky zestátněné a nerůzné se od sovchozů čili státních hospodářství.

Místo toho inteligent - inteligentovi není rovný. Jiná je situace politického činitele vysokého stupně a jiná obyčejné lékařky či učitele. Vyjímečně silná je pozice pracovníků obchodu, kteří mají přístup k různým statkům a vliv na jejich rozdělování, čímž disponují velkou mocí.

Prof. Zaslavská oděluje různé vrstvy.

1. Vysoké řídicí kádry. Jsou to členové Byra ÚV KSSS, Nejvyššího sovětu SSSR. Takových lidí "nejvyšších vědců je u nás okolo dvou tisíc".

2. Střední vládnoucí vrstva ve sféře řízení. Zde je znovu mnoho vrstev. "Někým jiným je ministr a někým jiným je šéf směny".

3. Pracovníci obchodu a zásobování disponující "ohromnou, skutčenou vládou"

4. Základní masa inteligence velmi rozdílná v čemž významné místo v SSSR zaujímá inteligence tvůrčí.

5. Dělníci a kolchozníci, rovněž velmi rozdílní, kdy se od nich odělují vysoce placení stavbaři velkých investic na Sibíři.

6. Obyčejní dělníci kvalifikovaní a nekvalifikovaní.

T. Zaslavská říká, že je žežko, chtít od lidí, kterým se teprve teď tvoří takové možnosti, aby najednou tancovali, ale - dodává - tvoří se stále aktivnější vztah k programu přestavby - na ANO a na NE. Přibývá nadšenců i protivníků vlastních změn, podle toho jak konkrétní lidé začínají vidět zda tím získají či ztratí.

Více produkovat a lépe žít - to je ono! První část tohoto hesla - více produkovat - vždycky byla na transparentech vidět a nikdy nebyla politicky po-
zřelá. Naopak část druhá - lépe žít - je obklopena a vždy byla mlhou nejasno-
stí, či to je možné aby tužba byla morální? Pamatuji, když v 20-tých letech na
západě vznikl koncept "jakosti žití", u nás se to mohla prezentovat jen ve spo-
lečnosti "jakosti práce", ačkoliv bylo vidět holým okem, že ne ti žili nejlépe
kteří nejlépe pracovali.

Více produkovat a lépe žít, to má také na mysli Bronislaw Lagowski, kte-
rého ne poprvé reklamují /ačkoliv ne se vším se shodují/. Napsal v nejbližším
mému srdci měsíčníku "Zdanie" 1/87 článek "Nebojte se konkurence", kde rehabi-
lituje i spotřebu jako motor produkce.

Lagowski píše, že vztah ke spotřebě v Polsku je vynucený. Svět ve kterém
práce je obtížná a spotřeba příjemná - postavili jsme na hlavu. Nákupy, sháně-
ní zboží, jejich získávání a vzájemné předbírání učinili ze spotřeby hlavní
věc. Lagowski nevěří, že společnost shodlá s bídou může produkovat dost na své
potřeby. "Na úsilí v práci, na velkou produktivitu se může nadchnout jen těž-
vá společnost, která bídu odsuzuje".

"Jestliže jsme zavedli slušný termín nikoliv obecného socialismu ale so-
cialismu reálného tak jsme též povinni zavést pojem KAPITALISMU REÁLNÉHO. Jde
o to, aby v této ryvalizaci zvítězily konkrétní socialistické státy a národy
těch zemí a ne taková či onaká zásada organizace hospodářství. Stát se nemůže
chovat jako zapýřený diskutant, kterému záleží hlavně na tom, aby zvítězily
jeho argumenty a jeho teoretické základy. Stát potřebuje výsledek podle skute-
čnosti. Musí přece používat jisté zásady praxeologické a praxeologie podobně
jako technika není svázána ani s místem geografickým ani s takovým či jiným
systémem politickým. Analogicky jak výrobní prostředky tak takové činitele ja-
ko kapitál, ~~zisk~~ produktivita práce, ekonomický rozpočet, peníze či ko-
nkurence nejsou, ani východní ani západní, ani socialistické ani kapitalistické
slouží tomu, kde chce a umí s nimi nakládat. Kdyby v našem hospodářství exis-
tovaly ekonomické rozpočty, sloužilo by to socialismu v konkrétním, politickém
a geografickém smyslu toho pojetí. Naprogramovat socialistický hospodářský sys-
tém tím způsobem, že ekonomický rozpočet je v něm nemožný - komu to přináší
zisk?"

Podle Lagowského konkurence je dobrem a je nutné jí dát rozhršení. La-
gowski věří že konkurence " je brzdou mentality kapitalistické", protože nedo-
voluje nepřiměřeně vysoký zisk žádnému z kapitalistů z kterých každý by chtěl
být monopolista. "Zásada konkurence v mnoha zemích byla zavedena proti vůli ka-
pitalistů. Nezastávám zájmy "soukromníků", kteří již jsou a což je možné zas-
távat zájmy těch kteří ještě nejsou? Chtěl bych se zeptat, či zájmy zastávají
mí oponenti? Když je státní podnik před zahraniční konkurencí zabezpečen vys-
okými cíly a před domácí konkurencí zákazem možnosti produkovat možnému konkur-
entu, takže si může dopřávat v důsledku získaného privilegia výlučnosti. Je to
opravdový fakt, který převažující u nás ekonomická škola se snaží zatusovat."

Zhromažďující argumenty Lagowski se dovolává dokonce i Kanta, který psal,
že společnost ve které by lidé byli hodní jak beránci nikdy by nevydala oprav-
dové talenty. "Takže díky, třeba i přirozené závisti rivalizace úspěchu, nikdy
neuspokojené touhy vlastnictví a také vlády bez kterých by všechny znamenité
lidské vlastnosti kdysi vrozené zůstaly by navždy nerozvinuté".

Vítám články B. Lagowského a předtím T. Zašlavské a hlasitě je rozšiřuji,
ne proto, že bych se se vším shodoval, ale poněvadž reprezentují o hodně větší
odvahu a svobodu myšlení, bourají tabu, které nás tak brzdily a tolik nás sto-
jí. S čím nesouhlasím tak není zas tak jednoznačné, že konkurence zabránuje mo-
nopolizaci. Odkud se potom vzaly monopoly, když ne z volné konkurence XIX. stol
Degenerace tržního hospodářství i mentality jež jí provází dovede člověka do-
vést k oslepnutí ne menší než absurdity centralistického systému. Trh všechno
přemění na peníze a na to, přepočítává člověka i ideály. Takže i my dostávajíc
se z pasti centralistického hospodářství či byrokratického či jak jej nazvat
musíme vidět ohrožení z obou stran. Ideálu nedosáhneme - ta vědomost jak se
zdá již nadchází - ale jak říkají Rusové - stremičšja náda.

Daniel P a s s e n t